

AZ EGAN-JELENTÉS NEGYVEN ÉV ELŐTT ÉS MA

ÍRTA:

IFJ. ERŐDI-HARRACH BÉLA

Egán Edének jelentése, amelyet a földművelésügyi miniszter által a hegyvidéki kirendeltség mellé szervezett és Munkácsra, 1900 február 12-ére egybehívott bizottság előtt mondott el és ezután a miniszterhez felterjesztett, 40 év távlatából alkalmat ad arra, hogy annak tükrében a mai Kárpátalja néhány égetően fontos teendőjére mutassunk rá. A Kárpátaljai tett magyar intézkedések sikerei és az egész magyar társadalom közös akarata, céltudatos munkájának eredményei mutatják meg, vajjon mennyire ismerte fel a magyar társadalom a m agyarság történeti hivatását, a Kárpátmedence egységéből eredő szervezési kötelességeit. Történeti hivatást csak helyes önismeret és önbírálat birtokában teljesíthetünk. E célt szolgálja e cikkünk is.

Rákóczi szabadságharcának leverése után Rákóczi uradalmát, több mint 200.000 holdat az Északkeleti Kárpátokban, az ^osztrák császárhú gróf Schönborn-család kapta meg. A Schönborn grófok megmaradtak németeknek. Ez a nagybirtok 1896 táján mintegy 150 rutén községet zárt körül kb. 70.000 lakossal. Az úrbéri rendezéskor az eljáró hivatalos közegek a Schönborn-birtok területén az esetek nagy többségében elkövették azt a hibát, hogy a községek legelőit és szántóit a falutól messze, rosszul megközelíthető hegyoldalakon jelölték ki. Az uradalom viszont lenyúlt egészen a községekig. Ennek következtében az amúgy is magárahagyott hegyvidéki parasztság alig tudta földjét megmunkálni. Trágyázásról, hasznothajtó legeltetésről alig lehetett szó. Rohamosan szegényedésnek indult. Schönborn gróf és a felesége a nép bajai iránt megértők és áldozatkészek voltak. Az uradalom tisztviselői viszont a millenniumi évek idején is mégleg többnyire németek, csehek, morvák és lengyelek voltak, akik a környező területek szociális viszonyaival keveset törődtek. A közigazgatás részint nem állt hivatása magaslatán, részint tehetetlen volt a nagybirtok hatalma miatt. A Schönborn-uradalom adhatott volna munkát az általa bezárt falvak munkásainak, mert területének nagy többsége erdő. Tekintettel azonban arra, hogy a hatalmas erdőterületet nem rendszeres erdőgazdálkodásra és fakitermelésre, hanem csaknem kizárólag vadászatra használták, a falvak munkanélküliei erdei munkát nem vállalhattak. A birtok nem volt körülkerítve és a nagybirtok által tenyésztett szarvasok és vaddisznók még

ezen felül a szomszédos törpebirtokosok parányi területű vetéseit tették tönkre. Schönborn grófnak és feleségének az akció számára való megnyerése által az uradalom antiszociális gazdálkodásán Egán befolyása nagyot változtatott.

E szomorú állapotok következményeit tetézte a zsidóemancipáció törvénybeiktatása óta tartó galíciai bevándorlás. Ami az áldatlan mezőgazdasági viszonyok után még megmaradt, azt a bevándorolt „kazárság” aratta le. Az oroszországi zsidóság salakja az ottani nyomás súlya alatt nyugatnak indult. A Kárpátok küszöbén egy teljesen magárahagyott, tudatlan népet talált, amely nem volt a veszedelemmel szemben felvértezve. A bevándoroltak a leg-
rövidebb időn belül magukhoz ragadtak mindent. Minden adásvétel rajtuk ment keresztül. Az egyáltalán lehető hasznot mind ők fölőzték le. A földet ők bérelték ki és adták albérlébe, ők adták „felesbe” a marhát (a legkizsákmányolhatóbb üzletáguk ez volt), kölcsönt csak náluk lehetett kapni többszáz percents kamatra, övük volt minden bolt és minden kocsmá. A pálinka, mint e vidék kézbentartásának leghathatósabb eszköze, csak náluk volt kapható. A nyugati szellemű magyar törvények hatástalannak mutatkoztak ezen a vidéken. A kibúvók és a jogi formalizmus lehetetlenné tették az igazságszolgáltatást. A kazárság szerepe a biztos pusztulás szélére sodorta a ruténséget rövid harminc év alatt.

Darányi Ignác, az akkori kormány földművelésügyi minisztere ezen a nyomasztó helyzeten akart minden eszköz szerves egészben való felhasználásával változtatni. 1897. év végén miniszteri meg-

bizottat nevezett ki Egán Ede személyében, aki a hegyvidék lakosságának a gazdasági jólétet és boldogulást rendszeres munkával, nagy állami segítséggel visszaadni hivatott volt. E hosszú időre tervezett, rendszeres munkát köznyelven rutén akciónak nevezték el azért, mert e területet többségben rutének lakják. A megsegítés azonban ugyanúgy vonatkozott a magyarságra, szlovákságra, sőt gyakran a bevándorolt galíciai zsidók közül a földművelőkre is, mint éppen a ruténekre. Nem volt benne semmi politika, vallásüldözés vagy magyarosítási szándék. Ennek ellenére számos elismerés mellett sok támaszt kellett az akciónak kiállania.

A miniszteri kirendeltség felállításakor a földművelésügyi miniszter egyúttal egy bizottságot is létesített, amely a kirendeltség felett a felügyeletet és bírálatot a helyszínen gyakorolni hivatott. E bizottságnak Munkácson, 1900 február 12-én tartott értekezletén a miniszteri megbízott jelentésében kifejtette az akció alap gondolatait és addig elért eredményeit. Egán elgondolásait a két és egynegyed év gyakorlata akkorra már igen sokban igazolta és elég tapasztalat állt rendelkezésére, hogy azokat előterjesztve, a további munka menetének szükségéről a bizottság véleményt mondhasson. Egán munkáját kísérletként csak Bereg vármegye szolvai járására terjesztette ki, hogy az eredmények, hibák és további szükségletek jobban legyenek felismerhetők. Ha e rendszer beválik, a kormányzat az akciót az egész hegyvidékre, tehát Dévénytől Orsováig és Erdély belső havasaira is ki akarta terjeszteni. Tekintettel arra, hogy Egán elgondolásai helyeseknek bizonyultak, azokat a bizottság és Darányi Ignác földművelésügyi miniszter is elfogadták. A miniszter a miniszteri megbízotti munkát először a szolvai miniszteri kirendeltség létesítése által, majd a Kárpátok egyéb központi helyein hasonló kirendeltségek felállításával rendszeresítette.

Kárpátalja visszatérte után méltán érdekelhet minket e negyven év előtti elindulás. Fel kell vetnünk a kérdést, hogyan lehet és kell Egán munkáját a változott viszonyok következtében folytatni, hogyan kell azt kibővíteni és mit várhatunk attól?

Lássuk ezek után Egán jelentését.

A földművelésügyi miniszternek az akció megindításakor Egán szerint három, a valójában négy főeszköz állt rendelkezésére: a bérlet útján való földjuttatás, az állattenyésztés fejlesztése, hitelszövetkezetek létesítése és áruraktárak felállítása. A gazdasági kultúra fejlesztését szolgáló gazdasági szakoktatás kiépítése, gazdaszervezés, háziipar stb. mind az előbbi négy főeszközt támogatták.

Egán a földet és a földművelőt védő tevékenységet tartotta kiindulási pontnak. „Látva a földművelő lakosság számát s az annak rendelkezésére álló mezőgazdasági terület nagy aránytalanságát, a földművelési miniszter elsősorban ezen földhiányon

iparkodott segíteni. E célból a földművelésügyi miniszter gróf Schönborntól 25 évre kibérelt 12.622 hold földet és azt apró parcellákra osztva, 41 községben élő 4303 földművelőnek haszonbérbe adta. Ezek között tulajdonképpeni földbérlo csak 1793; a többi havasi legelőbérlo. A havasi legelőkön bérlo földművelő azonban szintén bérlonek tekintendő, mert a viszony itt is 25 évig fog fennállni s egy bizonyos következetes közgazdasági hatásra itt is nyújt alkalmat.”¹

„Eleinte a földeket csak úgyszólván próbaévre adtuk ki s csak az első évben gyűjtött tapasztalatok alapján adtuk újból ki a földeket, ez alkalommal azonban 11 évre. Ezáltal lehetségessé tettük, hogy a bérlo az illető földet úgyszólván sajátjának tekintse és azon minél belterjesebben gazdálkodjék.”²

A bérszerződések kikötéseiben három szempont uralkodott. Az akció az általánosan követett szokással ellentétben mindig a legszegényebbeknek juttatott és egyenlő vetélytársak esetén is a szegényebbet részesítette előnyben. A második szempont az volt, hogy a kincstári bérlet bármely legkisebb részével se lehessen nyereszkedni. A harmadik szempontot követve lehetőleg minden bérlovel személyesen tárgyaltak és szerződtek. Kiküszöbölték a bérlo-társaságok szerepét, mert attól tartottak, hogy ilyenek közbejötté esetleg lehetőséget nyújt arra, hogy a gazdaságilag erősebb a gyengébbet kihasználja.

Földbérletet azoknak juttattak, akik e földön élve, állampolgári és hazafiúi kötelezettségeiknek minden időben, békében és háborúban odaadónak megfeleltek. A rendelkezésre álló földterület keretein belül mindenki kaphatott földet, akinek a földművelés vagy az állattenyésztés volt főfoglalkozása. Hitfelekezetre és nemzetiségre nem tekintettek. További kikötés az volt, hogy a támogatandó a földművelést, mint főfoglalkozást sajátmaga üzze. A kincstár a Schönborn-uradalomnak holdanként egységesen 1 firt 80 kr. bért fizetett. A földművelőlakosság a föld minősége és fekvése szerint fizette a bért. A bérösszegeket úgy állapították meg mindig a legalacsonyabban, hogy a kincstári nyereszkedést vagy a további kincstári hozzájárulást kizárva, a földbérletjuttatási akció, az adminisztrációs költségeket is beleértve, önmagát tartsa el, a bérösszeg pedig ne veszélyeztesse a gazdaságos művelést.

A miniszteri biztos megállapításai szerint e hegyvidék lakói a rendelkezésre álló rossz és kevés földet is rosszul művelik, trágyázatlanul hagyják. A gazdaságos művelést a kellő szaktudás hiánya, a hihetetlen telekfelaprózódottság és elszórtság teszik lehetetlenné. A példával való nevelés céljából

¹ Egán Ede 1900 febr. 12-én benyújtott jelentésének 18. lapján. E jelentésre a következőkben I. j. (idézett jelentés) megjelöléssel hivatkozunk.

² I. j. 19. 1.

rövid működése alatt a Verchovinában három mintagazdaságot létesített. A mezőgazdasági kultúra további emelésére gazdasági szakelőadásokat rendezett a kirendeltség a legeldugottab falvakban is. A gazdasági szaktudás emelését szolgálta azzal, hogy Tirolból, Svájcban, Vorarlbergből szakértők betelepítését tervezte Kárpátjára, akik e vidék népét példával nevelhetik majd.

Egán rámutat jelentésében az ország egyik legnagyobb kihasználatlan kincsére, a havasi legelőkre.

„Alig van ország, mely annyira hivatva volna saját havasainak kihasználására, mint Magyarország, mely körül van véve a leggyönyörűbb havasi legelőkkel, mely havasi legelőterületek összevéve majdnem nagyobb területet képeznek, mint az egész Svájc. Ezen, a mi havasi legelőink kihasználása még sokkal nagyobb mérvű lehet, mint a svájci havasoké.”¹ „A svájci havasoknál a terméketlen terület 28-6, a magyarországi havasoknál 0-5. Ez is mutatja, hogy mennyivel szelídebbek és hozzáférhetőbbek a mi havasaink.”²

„A havasi legelőkön modernebb állapotoknak való fejlesztése és azoknak az ország állattenyésztésével szorosabb összeköttetésbe való hozatala szintén a hegyvidéki miniszteri kirendeltség egyik feladatává tétetett. Ezen utóbbi célt azonban csak úgy érhetjük el, ha nem, mint az eddig történik, az elcsigázott ökröket és juhokat hajtjuk a legelőkre, hanem ha ezen legelőterületekre, tulajdonképpen rendeltetésüknek megfelelően, elsősorban értékes növendékállatainkat hajtjuk fel.

Ezen modernebb állapotnak sine qua non-ja, hogy a havason fedett helyek és istállók legyenek, mert csak úgy lehet az értékesebb tenyészállatokat veszteség nélkül és elkerülésével annak, hogy egy néhány napos havazás az egész legeltetési idény hatását lerontsa, biztosítani. A további havasi kultúra: egyes havasi legelőrészek trágyázása és ezáltal kaszálókká való átváltoztatása, a kövek összehordása, utak készítése stb. mind magától kifolyik az első havasi épület emeléséből, miután csak ezáltal lehet ezen zord vidékeken egy oly kiindulási pontot nyerni, melyből ezen kulturális fejlődést tovább intézni és terjeszteni lehet.”³

A földművelésügyi miniszter által igénybevetett második eszköz az *állattenyésztés* (főleg a marhatenyésztés) *fejlesztése* volt. A jelentésben áttekintett két és negyed év alatt a földművelésügyi minisztérium 1600 drb tenyészüszőt importált e vidékre az apaállatok mellett, hogy a marhaállományt minél hamarabb a kellő színvonalra emelje.

¹ I. j. 31. 1.

² I. 33. 1.

³ I. 34. 1.

„A földművelők az első szállítmánynál 5 évi, az utóbbi szállítmányoknál 4 évi részletfizetésre kapták az importált marhát.

Az első 2-3 éven át csak a vételár 4%-os kamatját, azonkívül egy, kezdetben 2%-ra, későbbben 3%-ra megállapított biztosítási illetéket fizetnek. Ez utóbbira azért van szükség, mert a kiadott marha addig, míg annak ára nincsen kifizetve, természetesen a kincstár tulajdonát képezi (a nép állami üszőnek is nevezi). Addig tehát a felelősség nem a földművest, hanem a kincstárt terheli. Nem lett volna tehát helyes, ha mi azon álláspontra helyezkedtünk volna, hogy addig, míg a földműves az importált marhának mintegy csak haszonélvezője egyedül őt terhelje az esetleges veszteség. Ezen veszteségi százalék alapján évenként befolyó összeg az évi elhullásoknak legnagyobb részét fedezi, úgy hogy a kincstár csak aránylag csekély összeggel járul ezen veszteséghez, a nép ezt meg nem érzi.

A tőke visszafizetése csak az utolsó két évben történik, midőn tehát a marha tulajdonosának már borja és teje, tehát már jövedelme is leendő az importált jószágból s így a tőke kifizetése ezáltal neki lényegesen megkönnyítettik.”¹

Soroljuk fel röviden azokat a feltételeket, amelyek mellett e kirendeltség a marhát a tenyésztőnek eladja:

„A földműves kötelezi magát, hogy a megvett tenyészmarhát a földművelési minisztérium megbízottjának külön írásbeli engedélye nélkül 7 éven át nem fogja sem eladni, sem elcserélni, sem elajándékozni, még az esetben sem, ha a jószág árát és járulékait már kifizette.”

„Mihelyt az importált tenyészmarha megborjazott, azontúl azt családja fenntartására szolgáló azon tehenének fogja tekinteni, mely a törvény értelmében le nem foglalható.”

A vevő kötelezi magát, hogy ha az importált marhától származó egészséges borjút el akarná adni, köteles azt elsősorban a kincstárnak felajánlani. Másnak csak akkor adhatja el, ha a földművelésügyi miniszter megbízottja a megvételt visszautasítja. Ez esetben is csak olyan vevőnek adhatja el, aki ezt az ország határán belül tenyésztésre kívánja használni.

Végül kiköti a szerződés, hogy a marhát télen át meleg, ablakokkal ellátott istállóban kell tartani.

Az állam által e vidéken istápolott tenyészirány a felső inthali borzderes fajtát követi. Ez a marhafajta e vidék klímájához a legjobban tud alkalmazkodni. Nagy tejelőképessége pedig a fejlődő tenyésztés következtében tejszövetkezetek, tejfeldolgozók létesítését és ezzel az egész vidék meggazdagodását vonhatja maga után.

¹ I. j. 36. 1.

„A harmadik eszköz, amely a földművelésügyi miniszter rendelkezésére állott, hogy ezen szegény hegyvidéki népet közgazdaságilag erősítse, pénzügyileg önállósítsa, eddigi elnyomói kezéből kiszabadítsa és saját lábára állítsa: a hitelnyújtás valami oly módjának behozatala lett volna, amely az itteni viszonyoknak megfelelő.

Azok, kik a viszonyokat ismerik, tudni fogják, hogy milyen volt, sőt mai napig (1900) milyen állapotban van a hitelügy ezen hegyvidéken. Földhitel e vidéken egyáltalán nem létezik. Az ország fővárosában nincs pénzügyintézet, mely ezen legkisebb existenciáknak jelzálogkölcsonnt nyújtson s a vidéki pénzügyintézetek (takarékpénztárak, bankok stb.) egybehangzólag képteleneknek mondják intézetüket, hogy oly vidéken egy krajcárnyi hitelt is nyújtsanak, hol minden egyes esetben, melyben erre saját akaratak ellenére magukat rábeszélgették, mindig nagy veszteséggel zárták le a kölcsönműveletet. Ugyanis mihelyt egy parasztbirtok végrehajtás alá került, összefogtak a vidék összes kocsmárosai és egyéb uzsorásai és uralmukat biztosítandó, teljesen értéktelennek nyilvánították az illető birtokot. Az árverés alkalmával tehát összejátszva – potom árban – (tényleg gyakran 20-30 holdas birtokok 10-20 forintért) a kérdéses parasztbirtok a kartell egyik hősének martalékaul esett, az illető pénzügyintézet pedig ilyen ismételt károsítás után természetesen visszavonta kezét a hegyvidéktől.”¹

Ha egy vidéki pénzügyintézet mégis arra határozta el magát, hogy egy kisbirtokra kölcsönt ad, ezt az illető vidék „egyik kereskedő nagyhatalmasságának” jóállásához kötötte. Ezáltal az addig még független, de hitelre szoruló gazdát is a biztos tönkrejutásra kárhoztatta.

Jelzáloghitel teljes hiányában a nép csak személyi hitelre kapott pénzt. A legelterjedtebb minimális kamat 10 forint után hetenként 1 forint volt, tehát egy évre 52 forint, de az esetek nagy részében annak kétszerese, sőt négyszerese is.

Ezen az áldatlan helyzeten szövetkezeti úton lehetett és kellett is segíteni. A különleges viszonyok azonban különleges rendszabályokat írtak elő.

A két és egynegyed évet áttekintő jelentésben Egán az OKH kötelékében, az egész szolyvai járást behálózó 11 hitelszövetkezetet létesített.

A hitelszövetkezetek a rutén területen elsőrendű szerepet játszanak, mert a népet uzsorásaitól szabadítják meg. Ez a körülmény magyarázza, hogy a hitelszövetkezetek létesítése mennyi fáradságot, ügyességet és elszántságot követelt Egántól. Az e téren tapasztalt erélye hívta ki ellene legnagyobb ellenségét, a bevándorolt kazárságot. A helyi kereskedő elem a hitelszövetkezetek alakulásakor hamar észrevette annak fontosságát. Hogy a hitelszövetke-

zetek ne válhassanak számára károsokká, a kereskedő elem arra törekedett, hogy annak falai közé jutva, lábát ott megvesse. Egán azonban e lehetőséget kizárta. Hogy elgondolásait a hitelszövetkezetek útján teljes mértékben érvényesíthesse, magát minden alakuló szövetkezet igazgatóságába beválasztatta. Sőt kikötötte, hogy minden igazgatósági ülésre meghívják és öneki a kölcsönök megítélésénél döntő szava legyen. Ezzel a nagy munkát jelentő, önfeláldozó gesztussal a helyes megindulás célját szolgálta. A helyi vezetők felhatalmazást kaptak, hogy halasztást nem tűrő esetekben saját felelősségükre is adhassanak ki pénzt, nehogy a szövetkezeti tagok ilyen esetekben kényszerűségből a régi uzsorások kezeibe kerüljenek. A váltót teljesen kizárták és csak két jótálló kezes aláírásával ellátott kötelezvény alapján folyósítanak hiteleket.

„A kirendeltség közbenjárásával alakított szövetkezeteknél kivétel nélkül a szövetkezet elnöke a lelkész, mert ő a népnek természetes vezetője. A könyvelő nagyjából a tanító. Az igazgatósági tagok pedig kivétel nélkül a községek legtekintélyesebb parasztjai, akár tudnak írni és olvasni, akár nem. Ezen rendszer teljesen bevált és én jó lelkiismerettel mondhatom, hogy nincsen Budapesten bankigazgatóság, melyben az egyes kölcsönkérők hitelképessége nagyobb lelkiismeretességgel, nagyobb szakavatottsággal bíraltatnék meg, mint a mi parasztszövetkezeteinknél.”¹

„... hitelszövetkezeteinknek még egy második sajátsága van. Ez az, hogy mi a legnagyobb pedantériával járunk el az iránt, hogy minden egyes kölcsön megszavazása előtt pontosan megtudjuk, hogy mire kívánatik a kölcsön. E célból az egyes igazgatósági tagok kezében vannak előjegyzési ívek, melyekből a kölcsöntkérő tag neve, kezeseinek neve és lakhelye, a kölcsönkért összeg, az általa javaslatba hozott visszafizetési terminusok, főleg a kölcsön felvételének célja a legpontosabban előzetesen beírandók. A kölcsön az igazgatósági gyűlésen csak ezen előkészület alapján szavaztatik meg. Ha az illető azért kéri a kölcsönt, hogy régi uzsorásoknál fennálló adósságaitól megszabaduljon, az esetben nem ő kapja kezéhez a pénzt, hanem az igazgatóság egyik tagja, legtöbb esetben maga az elnök számol el az illető hitelezővel, nehogy a tudatlan és idáig is megrövidített nép ismételen furfangos módon ki játszassék, és ezért mindenkor beköveteli a kölcsönadott összegek nyugtáját, vagy pedig a kölcsönösszeg lefizetését tanuk által igazoltatja. Ha marha beszerzésére kéri a kölcsönt, s az igazgatóság az illető* kölcsönkérőben nem bíz, akkor az egyik igazgatósági tag megbízatik és ez jegyzőkönyvben feljegyeztetik, hogy az illetővel menjen a vásárra s a hitelszövetkezeti elnök vagy megbízott veszi meg neki a marhát stb. stb.

¹ I. j. 66. 1.

¹ I. j. 55-1.

Attól pedig, ki a nyert kölcsönt nem a kijelölt célra fordítja, mihelyt ez kitudódik, rögtön visszavonatik a kölcsön, sőt ő esetleg ily esetben a hitelszövetkezetből ki is zártnék.”¹

A rutén akció leghathatósabb fegyvere és legeredményesebb nevelő eszköze a hitelszövetkezet. A hitelszövetkezetek mellé a miniszteri kirendeltség áruraktárakat állított fel, hogy a földművelő népség függetlenségét a mindennapi szükségletek fedezése útján biztosítsa. Ezekre az áruraktárakra a későbbiekben térünk rá. Az áruraktárakkal rendelkező hitelszövetkezetek számára a pénzügyminisztertől italmérési jogot kért. A pálinka ugyanis e rosszul táplált lakosságnak nem élvezeti, hanem elsőrendű élelmicikket jelent. Nagymértékű fogyasztása leköti őket annak, akitől azt beszerzik.

„A nép itt nem a pálinka miatt megy tönkre, hanem azért, mert a pálinka tíz kézen megy keresztül. Mindenik önt hozzá vizet, de hogy mégis erős legyen, vitriolt vagy más maró és egészségellenes anyagokat kever hozzá. A nép fő megrontója e vidéken a kocsmá, azért is, mert itt szokták becsípíteni a parasztot, hogy ezen gyermekies gondolkozású és bárgyú nép titkait megtudhassák, s azt kifürkészve, tönkretudhassák. Ott kapja a lelkészek vagy az állami akció egyéb vezérferfiainak részéről nyert tanácsok és utasítások ellen estéknént az újabb bizalmas ellentanácsot, mely az előbbi hatástalanná teszi. Egyszóval, aki a népnek pálinkát ad, e vidéken csak az tartja kezében a népet.”²

„A hitelszövetkezetek egész tendenciájával mérően ellentétben áll az, hogy a hitelszövetkezeti áruraktárak kocsmákká degradáltassanak. Azért egy külön szabályzat által drákói szigorral kívánunk örködni a felett, hogy a hitelszövetkezeti áruraktárakban a poharankénti kimérés meg ne engedtesse, sem pedig egyáltalán egy csepp pálinka ott ne fogyasztassék. De módot akarunk nyújtani a népnek, hogy a pálinkához hamisítatlan minőségben juthasson s azt vagy a munkahelyén, vagy otthon fogyaszthassa. És ki akarjuk szabadítani a népet a kocsmák cím alatt fennálló bűnbarlangok rontó hatása alól.”³

Egán összes akciói közül ez ütközött a legjobban a helyi kereskedők ellenállásába. Egész Kárpátalja kereskedőtársadalma megmozdult, hogy ennek a tervnek véghezvitelét megakadályozza. Ennek a tervnek erélyes forszírozása által hívta ki Egán magára a hatalmi állásában fenyegetett kazárságot és emiatt mondták ki rá a felekezeti bosszúátkot, a „hástedtet”, amelyet Egán ugyané napon, 1900 február 12-én a bizottságnak be is jelentett. Halálának soha ki nem derített körülményei adhatnának csak feleletet rá, vájjon nem az átok beváltása oltotta-e ki váratlanul életét.

¹ I. j. 66. 1.

² I. j. 79. 1.

³ I. j. 80. 1.

A negyedik eszköz, amelyet a földművelésügyi miniszter a rutén akció során igénybevett, az *áruraktárak* felállítása volt. Egán kiküldetése előtt a kereskedők nagyrésze úgy kötötte magához az írni, olvasni nem tudó egyszerű népet, hogy vásárláskor nem fogadott el pénzt, tehát hitelt erőszakolt folyamatosan a vevőre. Több év után azonban, mikor a felszaporodott hitel az uzsorakamattal oly magas összeget tett ki, hogy fizetni nem tudta, egyszerűen kiforgatta vagyonából. Ezen a helyzeten segíteni a szövetkezeti áruraktárak hivatottak. Nagy megterhelést jelentene, ha külön hitelszövetkezeti és külön fogyasztási szövetkezeti üzletrészt kellene az egyszerű földműveseknek fizetniök. Ezért a rutén akció kezdeményezésére alakult hitelszövetkezetek a fogyasztási szövetkezeti munkát is magukra vállalták. A hitelszövetkezet akkor életképes, ha a tagok lehetőleg mind ismerik egymást, tehát kis területre terjed ki a szövetkezet tevékenysége. A fogyasztási szövetkezet pedig akkor gazdaságos, ha minél nagyobb területet és szövetkezőt szervez be. Ezt az ellentétet úgy hidalták át, hogy több hitelszövetkezetet tömörítettek egy közös áruraktár felállítására, amely aztán fiókárusító helyeket áhított fel. A fogyasztási szövetkezetek 6-7%-os nyereséggel elégedtek meg. Így megbízható áruikkal, igen alacsony árakkal az egész vidék közönségét maguknak szerezték meg.

„Különösen kiemelendő, hogy mi csakis készpénzért adunk el s hogy a hitelnyújtás a mi áruraktárainkban teljesen ki van zárva. Ezáltal természetesen kevesebbet adunk el, mintha mi konkurrensaink példája után indulva, hitelbe is adnánk; de célunk lévén a népet erkölcsileg is nevelni, önállósítani s a jövőben is függetleníteni és tekintettel arra, hogy tapasztalat szerint mindenki, akár úr, akár paraszt, aki hozzászokik a kontózáshoz, a kiadások tekintetében könnyelműbben szokott eljárni, mintha minden egyes vételt készpénzzel kell megfizetnie; ezekre való tekintettel nem is lehetett kétség aziránt, hogy e vidéken az egyedül helyes mód: *a hitel teljes kizárása*.

Ellenben felkaroljuk áruraktárainkban az értékesítési üzletet is és hitelszövetkezeti tagjainktól veszünk zabot, tojást és hasonló termékeket, miket ők idáig potom áron kénytelenek voltak eladni.”¹

Eddig tart Egán Ede miniszteri megbízott hivatalos jelentése. Jelentésének további, félhivatalos része arra mutat rá, hogy az akció sikerének és a nyomorral küzdő hegyi lakosság felemelésének érdekében az egyes szakminisztériumok hatáskörében mi tennivaló volna. Így nagyon fontosnak tartja a vadászati törvény megváltoztatását, mert enélkül a vadat tenyésztő nagybirtokok vadjai tönkreteszik a szomszédos törpebirtokosok vetését.

¹ I. j. 90. 1.

A feltétlen erdő- és legelőterületek újból történő alapos megállapítását szintén nagyon fontosnak tartja, mert a régi elavult, részben pedig már eredetileg is rosszul lett felvéve.

A hegyvidéki lakosság anyagi talpraállítása szempontjából a hamis eskü kiirtását alapvetőnek találta, mert e vidék igazságszolgáltatása a hamis eskü miatt az eseteknek szinte 100%-ában kénytelenül a hamis félnek kedvezett. Erre vonatkozólag félhivatalos jelentésének néhány elszomorító sorát közölhetjük:

„Ahol én minden akármilyen igazságtalan és valótlan ügy bizonyítására kapok 50–50 krajcárért nem egy, de egy félóra alatt 100 tanút, ki kész tanúságának bizonyítására esküt tenni, ahol pl. Beregben csak az egy Bilke, Máramarosban csak az egy Szaplonca községek neveit említve, a lakosság nagy részénél a hamis eskületevés rendszeres kenyérkereset, amely megyékben taksája van a gyűjtogatásnak aszerint, amint szalma-, zsindely- vagy cserépfődeles házat kell felgyűjtani, ahol az útonállás, a rablás és gyilkolás az ezen megtiszteltetésre kiszemelt egyének testalkatához, korához és erősségéhez képest külön progresszív díjazás alá kerül; ahol nemcsak az ellentalnú retteg a vádolt bosszújától, ha ellene vallani merne, de hol a gyűjtogatás és gyilkolás veszélye még a bírót is nyíltan fenyegeti; ahol egész nagy vidékeken nincsen senki, aki emlékeznék, hogy sok száz peres eset közt volna csak egyetlen egy is, melyben a szegény paraszt más hitű ellenfelével szemben igazságot nyert volna, ott nehéz, sőt talán lehetetlen a mi nyugati szellemmel szaturált modern törvényeinkkel igazságot szolgáltatni, melyek, ha talán helyesek is az ország nagy részére nézve, de ezen vidékre nézve határozottan végzetesek és tarthatatlanok.

Az igazságszolgáltatásnak legnagyobb rákfenéje működése területén a hamis eskü!”¹

E helyzeten való segítségnek két lehetőségét jelölte meg: vagy a rituális esküt kell újra helyreállítani („esküdjék mindenkinek a maga Istenére”), vagy az esküt ezen a vidéken teljesen törölni kell.

„Még röviden jelzem, hogy nem tudom, vajon mily módon lehet annak elejét venni, de csak azt érzem, hogy okvetlenül szükséges azt is lehetlenné tenni, hogy a szegény, tudatlan és írni sem tudó nép oly szerződést köthessen, melyben a törvény értelmében a felperes által szabadon választandó bíróság ezen élelmes nép által olyan magyarázatot nyerjen, hogy a szegény rutén parasztot, ki gyakran soha életében saját járásának határát át nem lépte, tárgyalásra rendszeresen Edelénybe (Borsod megyébe) vagy Titelre az alsó Dunához idéztetik. Mindkét helység nem légből kapott név, hanem számtalan alkalommal tényleg megtörtént esetek, mit akármikor kész vagyok bizonyítani.

¹ I. j. 127. 1.

Magától értetődik, hogy akárminő legyen ezen ügy és akármilyen világos legyen az alperes földműves ügye, veszve van, mert a szegénynek, kinek betevő falatja sincs s ki napról-napra keservesen keresi azt a kenyeret, melyből halovány gyermekei tengetik nyomorúságos életüket, teljes lehetetlenség, hogy szegénysége miatt is ily messze és ismeretlen vidékre tárgyalásra menjen; de a hetedik vármegyébe el sem mehet.

Számtalan esetben pedig a szegény paraszt birtoka azáltal vesz el, hogy vele oly szerződést iratnak alá, melyben állítólag birtokából csak egy fél holdacskát ad el, míg csalárd módon a szerződés szövege az egész birtok eladásáról szól. Magától értetődik, hogy ily szerződések megírásánál kell, hogy az illető jegyző is összejátsszék a csalóval. Hihetetlen, hogy ily primitív eszközökkel lehessen ezen népet megcsalni, de biztos tudomásom van róla, hogy sok száz és száz esetben ily módon úszik el még a jómódú, becsületes törekvő, munkaszerető parasztember birtoka is, ki az ő írni-olvasni nem tudásáért, miért ő maga vajmi keveset okozhat, azáltal bűnhődik, hogy földönfutóvá lesz, csak azért, mert bízta és bízni kényszerült abban, aki idáig leginkább foglalkozott bajával.”¹

A belügyminisztérium hatáskörében a bevándorlás ellenőrzését, a kétes existenciák állandó megfigyelését, az állandó és megnevezhető foglalkozás nélkülieknek az ország területéről való kiutasítását elengedhetetlenül szükségesnek tartja. Ezen álláspontjának igazolására, amely álláspontot magánvéleményének jelöl meg, felsorol számos adatot és megtörtént esetet. Így például: „Egy, az ottani vidék már elcsüggedt papságának segítségére más vidékről odaküldött lelkes, kit fent névleg megneveztem, kénytelen volt az éjszakákat nem a paplakásban, hanem a csendőrségnél tölteni, mert nem akarta, hogy – mert az ő életére törnek – az illető pap családja is veszélyeztetve legyen. Már hetek előtt kénytelen voltam az ő életét baleset ellen államköltészen biztosítani, mert ő 5–6 gyermek apja, kik fenntartójuk elvesztése esetében joggal engemet okoznának.”²

Ilyen és ehhez hasonló esetek sorozatát olvashatjuk Egán jelentésében, amelyek rávilágítanak e vidék akkori elszomorító közállapotaira.

Egán jelentését úgy adtuk vissza, hogy e jelentés szelleme, lelkes és őszinte hangja az idézetekből kicsendülhessen. A jelentésnek mozaikszerű összetételét követve azt akartuk bemutatni, hogy Egán minden gondolatába, minden tettebe és szavába teljes lelket adta be. Jelentését nemcsak ésszel, de szívvel is adta elő. Ezt igazolja a jelentés mozaikszerű összeállítása is.

¹ I. j. 130. 1.

² I. j. 130. 1.

Egán Ede e jelentése után már nem sokáig folytathatta apostoli munkáját. Váratlan és körülményeiben soha ki nem derített halála (1901) megakadályozta ebben. Minthogy Egán elgondolásai helyeseknek bizonyultak, a kirendeltség állandó szervezetet nyert. Szerepe kezdeményező és végrehajtó volt. Feladata a bérbeadott területek adminisztrációja, az állattenyésztés fejlesztésének irányítása, gazdasági ismeretek terjesztése, gazdaszervezés, háziipar fejlesztése, stb.

Ami a rutén akció kezdeti ideje és az állandó szervezettel felállított miniszteri kirendeltség között a különbséget tette, az Egán személye volt. A csehek közel húsz év alatt lehetőleg minden magyar emléket ki akartak irtani a ruténföld lakóinak lelkéből. Két magyarnak, Rákóczinak és Egánnak személye azonban minden ilyen támadást kiállt. E két nagy magyar személyéhez fűződő legendák élnek és bizonyítják, hogy a sokat szenvedett, kihasznált, félrevezetett, egyszerű nép hűen őrzi meg azoknak emlékét, kiket egyszer a szívébe zárt. Egán impozáns alakja, határozottsága, akadályt nem ismerő fellépése, meleg szíve ma is él a Verchovina lakóinak szeretetében. Egán személye nemcsak szeretetével, hanem kimeríthetetlen erélyével váltott ki tiszteletet, sőt félelmet is a ruténség köreiben. Erre példaként a következőket említhetjük meg. Egán joggal nagy hibának tartotta, hogy a községi képviselőtestületi üléseket igen gyakran a kocsmákban tartották meg. Ennek az volt a következménye, hogy jóval a kezdés előtt összeült képviselőtestületi tagok az ülés megkezdésére már ittas állapotban voltak és ezáltal a kocsmáros könnyűszerrel érvényesíthette rajtuk keresztül akarátát. Volt azonban nem egy olyan eset is, hogy a községi bíró maga is bevándorolt volt. A községek autonóm irányítása a kocsmákban tartott gyűlések útján a kocsmárosok kezébe került. Egán rendeletet adatott ki a minisztérium által, amely szerint hivatalos gyűléseket kocsmában tartani tilos. E rendelkezés betartását igen szigorúan, saját maga ellenőrizte. Volt rá eset, hogy reggel 3-kor kelt fel, hogy egy 50 km távolságra lévő faluban reggel 8-ra összehívott képviselőtestületi ülést ellenőrizzen. Ehhez azonban az kellett, hogy egy órával előbb már a kocsmát megfigyelhesse, nem itatják-e az embereket. Volt rá eset, hogy a képviselőtestületet bírósul, jegyzősul korbáccsal verte ki a kocsmából. E fellépése nagy félelmet, de ugyanakkor tiszteletet és megbecsülést keltett önmaga iránt. Tudott szeretettel, de korbáccsal is nevelni. Az egyszerű nép tetteinek igazságát és indokoltságát hamar belátta és Rákóczi után második legendás jótévőjeként a szívébe zárta.

A földművelésügyi miniszter Egán Ede gondolatai szerint ezután az ország egyéb hegyvidékein is létesített kirendeltségeket. Így többek között pl. Zsolnán, Eperjesen és Nagyváradon. Ezek a kiren-

deltségek hivatali apparátusukkal szinte kis minisztériumok lettek. Segítségükkel a közigazgatás földművelésügyi ágának *decentralizációját* lehetett végrehajtani. Működésüket a hamarosan kitört világháború nagyon megnehezítette. A békeszerződések által vont határ pedig elvágta működésük támaszait. Az új államok a fiatal és szépen indult intézményeket beszűntették.

Kárpátalja visszatérésével a magyar kormány a hegyvidéki kirendeltség intézményét az ungvári kirendeltség felállításával felélesztette. Egán elgondolása és a világháború előtti sikerek példájából tanulva állíthatjuk, hogy aki az elmúlt húsz év romboló hatását a Kárpátalján kiegyensúlyozni, a ruszinság boldogulásának előfeltételeit megteremteni és az igazi magyar-ruszin gyümölcsöző együttműködést a lelkek mélyéig megalapozni akarja, annak Egán szellemében kell munkához látnia. Egán Ede jelentése negyven év távlatából drámai korképben eleveníti meg a századforduló politikai törekvéseinek hátterét és az Északkeleti Kárpátok lakóinak életét. Szavai úgy hatnak, mintha ma mondaná azokat. Gondolatai ma is élnek és szinte várjuk, mikor támad fel az új Egán Ede, aki esetleg hasonló áldozattal, de biztos győzelemre viszi a gondolatot.

A magyar Szent Koronához visszacsatolt Kárpátalja strukturális bajai a századfordulóval szemben megnövekedtek. A csehek által pártfogolt pravoszlávizmus, az ukrán menekültek beözönlésével az ukrán törekvések elharapódzása, a kommunista tanok elterjedése, a magyarellenes propaganda légkörében felnőtt ifjú generáció, nem egyszer saját felkészületlenségünk a valamikori szomorú viszonyok megjavítási lehetőségeit csak nehezítették. A cseh uralom alatt leállított gyárak a munkanélküliséget növelték és az ingyen juttatásokhoz hozzászoktatták a népet. A cseh érárt követő öt hónapos ukrán uralom az ukrán tanítók segítségével még többet ártott a magyar-ruszin sorsközösségi tudat szempontjából, mint a megelőző 20 év. Nekünk ma lelki válságot élő, az öntudatosodás határán mozgó ruszinsággal kell számolnunk. Ezek a körülmények okozták, hogy jelenleg nincs meg az a nyugodt légkör, amely az eredményes kormányakcióhoz feltétlenül szükséges. Aki tehát ma a ruszinságon segíteni akar, annak a helyzettel számolva, minden lehető és szükséges eszközt igénybe kell vennie. Ha nem veszünk minden eszközt kellő összhangban igénybe, kiadásaink növekednek és sokkal kisebb eredményt érünk csak el. Nem szabad ugyanis elfelejtenünk, hogy a ruszin primitív lelki életet élő szláv nép, amely erősen a hangulatok alapján ítél. Nekünk tehát a lélekre is kell hatnunk.

A néhány éves magyar tapasztalat szerint a falu és város közötti szakadékot a leggyorsabban és a leghatásosabban eddig a női munkatáborok tudták áthidalni. A kezdeti bizalmatlanságot az őszinte

szerepet váltotta fel. Ahol női munkatábor állt eddig Magyarországon, ott a legelkeseredettebbek is újra bíznak a magyar város és falu összebékülésében, tisztelettel és rajongással említik a „pötyös kisasszonyokat”, akik a középosztály falait átlépve szívvel adták vissza a magyarságukban nem bízőknak a hitet. Kárpátalja lelki válságát egy ilyen lelki rohammal lehetne legyőzni. Kárpátalját Egán is szívvel hódította meg. A női munkaszolgálat itt mutathatná meg igazán, milyen erkölcsi nevelő és nemzetépítő hivatás vár rá. Körülbelül négyszáz női munkatábort kellene a jövő nyáron a Kárpátalján felállítani. Pénzbe kerülné, de meghozná a kamatokat, mert igen sok felesleges kiadástól mentené meg az országot, ha lelkileg fogná meg és készítené elő a magyarság ellen nevelt és a magyarságban gyakran csak urat és parancsolót látó ruszinágot.

Kárpátalja gazdasági újjászervezésekor elő kell venni Egán jelentését és kikeresve belőle a még meg nem valósítottakat, a megvalósítás útjára kell azokat terelni. A földek új osztályozása ma is fontos és feltétlenül elvégzendő teendő. Az útépités a gazdasági és kultúrszervezés egyik fő eszköze. Emellett kenyeret jelent a környező lakosság számára. Az utak kulturális jelentőségét nem győzzük eléggé hangsúlyozni, mert nekünk egy magyar-ellenesen nevelt generáció megnyeréséért kell dolgoznunk. Az utak kiépítése az állattenyésztés fejlesztésével megindítandó tejipar és az idegenforgalom megalapozását teszi lehetővé. A vasúthálózat fokozott karbantartása az úthálózat mellett az újraeledő ipar előfeltételét jelenti. Kárpátalja számos gyógyforrása kellő propaganda és tőkebefektetés mellett igen szép forgalmat eredményezne. A két kárpátaljai kitűnő kaolinbánya a magyar porcellánipar szállítójává válhatnék, ha egy kaoliniszapolót létesítenénk. A kaoliniszapoló felállítási költsége körülbelül 300.000 pengő. Ez a kaoliniszapoló a Kárpátalján felállítható papírgyárakat is elláthatná, mivel nemcsak a magyar iszapolt kaolinimportot állíthatnánk le, hanem a papíripar fejlesztése mellett külföldi szállítókká is válhatnánk. A kaolinbányászat fejlesztése a környék munkásainak keresetét, az országnak pedig devizanyereséget jelentene.

Ez azonban csak néhány kiragadott példa az egyébként ismert lehetőségek közül. Kárpátalja kincseinek kihasználási lehetőségét feltárni és összevetni csak úgy lehet, ha különböző szakemberek, mérnökök, mezőgazdák, vegyészek, közgazdák, jogászok, pedagógusok tervszerűen dolgozzák ki a teendőket, megállapítják az összefüggő erők kihasználási lehetőségeit, a sorrendet, elvégzik a talajosztályozást, pontosan elkészítik a talaj-, klíma-, piac-, hiteligeny- stb. térképeket és azokat összevetve állapítják meg a teendőket. A külföldi és

hazai sajtóban nemrégiben megjelent tudósítások szerint ilyen tervszerű munka előkészületei folynak már az arra illetékes minisztériumokban.

A mezőgazdasági népességen a kimondottan mezőgazdasági tervek kidolgozása és végrehajtása mellett, valamint az ismertetett Egán-elgondoláson és a földművelésügyi minisztériumi kirendeltségen túlmenve minden egyes völgy részére (vízvásztótól vízvásztóig) egy-egy felelős miniszteri megbízott (szociális tanácsadó) kinevezésére lenne szükség, aki a neki kiosztott, legfeljebb ötven község minden ügyes-bajos dolgát, teendőit egy előre megadott rendszer szerint felvenné, feltérképezné, a legapróbb részletekig kidolgozná, a használható embereket kiválasztaná, a kívánságokat az illetékes minisztériumokba eljuttatná, a szükséges teendőket javaslat formájában a miniszterek elé terjesztené és a végrehajtást ellenőrizné. Esetleg a rendelkezésre bocsátott munkatársak segítségével a gazdasági szervezést vezetné, oly ügyeket, amelyek elintézését a bürokrácia lassúsága lehetetlenné tesz, elintézne. Az öt völgy miniszteri megbízottait egy központi megbízottnak kellene irányítania.

Egán szellemét látta Kárpátalja lakossága a kárpátaljai szociális tanácsadói intézmény létesítésében, amely személyi kiválasztásában és működési körében Egán akciójának kiterjesztését és részbeni folytatását jelentette. Ez az intézmény egyáltalán nem keresztezi a földművelésügyi minisztérium kirendeltségének munkáját, sőt azt kiegészítve, annak igen hathatós segítséget nyújt.

A hegyvidék ruszin és magyar lakosságának egyszerre történő gazdasági talpraállítása ellenséges oldalról bizonyosan külföldi ellenpropagandát váltana ki. Emellett feltétlenül lennének hazai ellenzői is. Ennek ellensúlyozására, a múltból tanulva, egyidejűleg néhány talpraesett ember útján a külföldi propagandát is ügyesen kell a külföldön kezelni. E megbízottak a külföldön a magyar kárpátaljai akció minden ténykedését a külföldi sajtóban és egyéb eszközökkel ismertetnék, a figyelmet e nemzetközileg is igen jelentékeny terület állapotára és a megoldandó feladataira felhívnák. Nagy hiba lenne a kárpátaljai munkát e segítőeszköz nélkül intézni, mert csak gáncsoskodást és oknélküli nehézségeket támasztanánk önmagunkkal szemben.

Nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy a faluval foglalkozó hivatalos megbízottak vagy tisztviselők eredményt csak úgy érhetnek el, ha a falu vezetői, pap, tanító, orvos, jegyző stb. mind segítségükre sietnek. E téren a Kárpátalján az átvett tanítóság nagyrésze sok kívánnivalót mutat, mert a tanítók nagyrésze passzív viselkedésével nemhogy segítené, hanem nehezíti az őszinte magyar szívvel meginduló segítő munkát. Passzivitásuk érthető, hiszen az átvett tanítóság volt annak idején az ukrán törekvések legfőbb támasza. Nem

várhatjuk tőlük, hogy ma az eddig tanítottakkal éppen ellentétes tanokat hirdessenek. Az átvett tanítóságnak 80%-a, amely lelkileg teljesen távoláll a magyar nemzeti gondolattól, emberileg érthető lelki helyzetben van. Lelki kényszerhelyzetüknek megértése azonban nem mentesíti a magyar állam területén működő tanítóságot az alól a kötelesség alól, hogy a rájuk bízott ifjúságot a magyar állameszme jegyében, ha mindjárt ruszin nemzetiségi öntudatban is, nevelje. Passzív tanítóság nem tudja a fokozott terhekkel dolgozó magyarságot és a lelki válságot élő ruszinságot közös nevezőre hozni. A kárpátaljai tanítónevelés azonnali és gyökeres reformra szorul, amely szintén összefügg a sürgős gazdasági teendőkkel. A ruszinság számára lelkében becsületes ruszin, de a ruszin-magyar történelmi sorsközösség tudatától áthatott *aktív* tanítói karra van szükség.

A tanítóságról szólva nem hallgathatjuk el, hogy a tanítóság lelkes közreműködésének egyik feltétele az lenne, hogy a jelenlegi rendszertől eltérően a hegyek közé kihelyezett és valóban miszsiós munkát végezni hivatott tanító ne kapjon ott kisebb fizetést, mint a városban működő tanító. Ellenkezőleg, magasabb fizetést kellene kapnia, mert ezzel egy kis vagyont gyűjtve, legalább élete végén kárpótolhatná magát azért a lemondásért, amelyet számára a kikülönítés jelent. Megoldása talán úgy volna lehetséges, hogy a messze a hegyekbe küldendő tanító, jegyző, orvos, stb. a városba vagy közvetlen

környékére kapná kinevezését és csak szolgálat-tételre kerülne fel valódi állomáshelyére. Ez a megoldás természetesen a síkvidéki kihelyezett tanítóságra is áll. A „nemzet napszamosai” gyönyörű cím, de nem elegendő ahhoz, hogy egy sokgyermekes család minden terhét levegye az apa vállairól. A kikülönített tanító, orvos, jegyző, stb. gyermekeinek neveltetése oly sokba kerül az internátusok, utaztatások révén, hogy azt a fizetések megállapításakor feltétlenül fokozottan számításba kellene venni. A csehek a tanítók fizetésének megállapításánál nagyon jól tudták, hogy a fizetések helyes megállapításával a nemzet napszamosait tényleg lelkesíteni tudják. A lelkes és magyar államhű érzésben *nevelt* tanító, a papság mellett a megújuló Egán-akció nélkülözhetetlen pillére. A visszacsatolt Északkeleti Kárpátok sok teendője fokozottan mutat rá a magyarság nagy problémájára: a *nevelésügyre*. Minden egyéb teendő ennek a függvénye. Minden új gazdasági intézményünk az életben csődöt mond, mindenből adminisztráció lesz, ha az új magyar nevelés módszereit, eszközeit nem keressük meg. A miniszterelnök úr szavaival élve, Magyarország az új feladatok korszakába lépett. Az új feladatok új intézményeket, új szellemet és új embereket követelnek. Új szellemet, új embereket viszont csak új, korszerű neveléssel teremthetünk. E nélkül csak átmeneti foltogatást végzünk, századokat álló alkotásokra azonban nem leszünk képesek.